

Pleskalová, Jana

[Olivová-Nezbedová, L.; Malenínská, J. Slovník pomístních jmen v Čechách: úvodní svazek]

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. A, Řada jazykovědná. 2001, vol. 50, iss. A49, pp. 255-257

ISBN 80-210-2600-6

ISSN 0231-7567

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/101783>

Access Date: 22. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Ve II. kapitole se M. Hrdlička pokouší vysledovat základní rysy a tendence v učebnicovém zpracování předložek a naznačit vhodný přístup k jejich prezentaci ve výuce zahraničních bohemistů. Zdůrazňuje nutnost, aby se současná komunikační metoda opírala o systémovou složku jazyka. Při prezentaci české deklinace doporučuje probírat celá paradigmata (vertikální přístup), čímž se u jinojazyčného mluvčího od samého počátku vytváří povědomí o systému jazyka a zároveň možnost pracovat s texty obsahujícími všechny pády. V praxi pak autor naráží zejména na nedostatečnost výkladu tohoto slovního druhu, v němž dominuje orientace na formu, a nikoli na význam.

III. kapitola je zaměřena na charakteristiku předložek, přičemž jsou zdůrazněny vybrané rysy důležité pro autorovo pojetí zpracování předložek ve výuce ČCJ. Jde zejména o jejich sémantickou a relační stránku a o jejich sepětí s pádovým systémem.

Na základě předchozích výkladů pak autor předkládá ve IV. kapitole návrh na zpracování předložek po významových celcích, což pokládá z metodického hlediska za vhodné. Současně uvádí přednosti tohoto třídění – přehlednost, systematicčnost, relativní úplnost.

Navazuje V. kapitola, kde jsou již konkrétní návrhy na zpracování dvou významových celků se zaměřením na praktickou stránku výuky – předložky s místním a podmínkovým významem. Je zde celá řada praktických rad a pasáže z učebních materiálů češtiny pro cizince, na nichž se autor spolupodílel.

Následující dvě kapitoly představují konkrétní rozpracování problémů z pedagogické praxe, a to volbu mezi předložkami *do + G/na + Ak* s významem místním, a to dynamickým směřovým (VI. kapitola) a otázky konkurence vybraných předložek s významem časovým (*během + G, mezi + I, o + L, při + L, za + G* – VII. kapitola).

V VIII. a IX. kapitole se pak autor soustřeďuje na dva významové okruhy předložek – s významem příčiny a účelu.

Jde tedy o tři různé modelové okruhy: 1) praktické zpracování předložek ze dvou významových celků na konkrétním materiálu (kapitola V.), 2) teoretické zpracování dvou momentů pro potřeby zahraničních studentů (VI. a VII. kapitola) a 3) globální zpracování dvou významových celků (VIII. a IX. kapitola).

Závěrem pak autor shrnuje výsledky svého bádání a znovu zdůrazňuje důležitost a nezastupitelnost předložek v jazykové komunikaci. Podtrhuje potřebu změnit současnou situaci ve zpracování a prezentaci tohoto slovního druhu ve výuce studentů.

Práci uzavírá nejen seznam odborné literatury k tomuto tématu, ale zároveň i seznam učebnic a cvičebnic češtiny pro cizince.

Publikace M. Hrdličky rozhodně stojí za pozornost a doporučujeme ji všem těm, kteří se o český jazyk zajímají. Její předností je zejména maximální sepětí teorie s praxí. Autor při práci na zvoleném tématu projevil vysokou akribii a prokázal dokonalou orientaci v dané problematice.

Jana Bumbálková

L. Olivová-Nezbedová – J. Maleninská: Slovník pomístních jmen v Čechách, úvodní svazek. Academia, Praha 2000, 169 s. (ISBN 80-200-0798-9)

Pomístní jména (anoikonyma), vlastní jména neobydlených objektů, jako např. polí, luk, lesů, hor, vod, cest, poskytují cenné informace jak o vývoji jazyka a společnosti, která jej užívá, tak

o historii regionu, v němž daná společnost žije. Nejstarší pomístní jména České republiky pocházejí z doby před slovanské (*Vltava*), nejmladší vznikají před našima očima (louka *U hřiště*). Tento bohatý a rozmanitý materiál nebyl dosud ve větší míře zpřístupněn, a proto lze očekávat, že jeho slovníkové zpracování přijme široká vědecká veřejnost s velkým zájmem.

Vydání úvodního, vlastně ukázkového svazku *Slovníku pomístních jmen v Čechách* (dále Slovníku) předcházelo několik etap přípravných prací a je třeba zdůraznit, že se na nich autorky, obě přední znalkyně pomístních jmen, významně podílely. Ve Slovníku jim také věnovaly rozsáhlou úvodní kapitolu, doplněnou německým resumé (str. 21–50). V první fázi, v 60. a 70. letech, proběhl v Čechách anketový soupis pomístních jmen (tuto rozsáhlou akci řídila L. Olivová-Nezbedová). Jeho výsledkem bylo 500 000 dokladů anoikonym. V druhé fázi byl shromážděný materiál seřazen abecedně a retrogradně a na základě tohoto utřídění vznikly dvě publikace: *Index lexikálních jednotek pomístních jmen v Čechách* a *Retrogradní index lexikálních jednotek pomístních jmen v Čechách* (Olivová-Nezbedová, L. – Matúšová, J., Praha 1991). Třetí etapu reprezentuje kniha L. Olivové-Nezbedové – M. Knappové – J. Malenínské – J. Matúšové *Pomístní jména v Čechách, O čem vypovídají jména polí, luk, lesů, hor, vod a cest*, Praha 1995. Jejím úkolem bylo seznámit širokou veřejnost s velkou vypovídací hodnotou anoikonym. Úvodním svazkem *Slovníku pomístních jmen v Čechách* přípravné práce končí a před autorským kolektivem se začíná rýsovat dlouhé a náročné období jeho vydávání.

Podstatnou část Slovníku tvoří téměř 100 vybraných heslových statí (str. 59–124), jejichž prostřednictvím je představena metoda slovníkového zpracování anoikonymie Čech. V záhlaví každé statí je uvedeno heslové slovo, jeho gramatická charakteristika, lokalizace (u hesel majících více než 5 dokladů provázená mapkou, bohužel obtížně čitelnou) a frekvence. Vlastní stať je rozčleněna do pěti oddílů. 1. První obsahuje všechny doklady pomístních jmen, v případě stejně znějících jmen s uvedením frekvence, např. *Amerika*₁₁₅. Jsou rozděleny na pomístní jména bezpředložková (*Amerika*) a předložková (*Pod Amerikou*). 2. Dále následuje výčet pojmenovaných objektů. 3. Výklad. 4. Místní jména téhož znění jako jména pomístní. 5. Odkazy.

Naznačený postup však v sobě skrývá nejedno úskalí. – Již v Předmluvě recenzovaného díla je proklamováno, že Slovník „by měl být „Profousem“ v rovině jmen pomístních“ (str. 7), tzn. obdobou Profousova slovníku *Místní jména v Čechách* (I–IV, 1947–1957), který obsahuje **všechna** vlastní jména místní z území historických Čech. Vzhledem k tomu, že Profousova *Místní jména v Čechách* obsahují asi 15 500 vlastních jmen, zatímco *Slovník pomístních jmen v Čechách* by jich měl zachytit 500 000, je to předsevzetí jen ztěží realizovatelné. Evidence všech dokladů provázená detailními výklady konkrétních jednotlivin by prodloužila vydávání Slovníku na dlou-

ných podob jmen slovník neúměrně zatíží a přitom může být pro dialektologii opravdu jen pramenem doplňkovým (srov. např. Balhar, J.: Dialekt v pomístních jménech na Opavsku, *Onomastický zpravodaj* 24, 1983, 25–30). Dále je třeba si uvědomit, že důsledné uplatnění naznačeného postupu značně rozšíří soubor podhesel (např. východočeská pomístní jména obsahující slabiku zakončenou konsonantem v mívají vedle spisovné podoby, např. ANDĚLOVNA, velmi často ještě variantu s tzv. *μ* bilabiálním a pro ně bude třeba vytvářet speciální podhesla, např. ANDĚLOU-NA). Domníváme se, že by stačilo, kdyby byly relevantní nespisovné podoby zahrnuty do mapy zobrazující rozšíření heslového slova. Podobná akribie se uplatňuje v případě spisovných kvantitativních variant typu BETLÉM/BETLEM, BABYLÓN/BABYLON. Tvoří sice společné heslové slovo, ale mapovány jsou zvlášť (každé variantě je věnována samostatná mapa). Pro výklad jména jsou většinou irelevantní, proto nepovažujeme za nutné, aby byly mapovány odděleně.

Styl jednotlivých výkladů není jednotný. V některých případech slovníkovému zpracování v podstatě odpovídá (AESPERK, BAŽÍR), v jiných se mu vzdaluje. Výklady jsou rozvláčné, obsahují řadu redundantních informací – od přesných citací poznámek informátorů, údajů z vlastivědných publikací atd. až po detailní výklady přejatých toponym, které se staly jménem pomístním (ALBÁNIE, AGNES). Zdrojem doplňkových informací o heslovém slově bývají většinou jen „slovníky 19. a 20. století“, často pouze zastaralý *Ottův slovník naučný*. V případě slov stejně tvořených se informace o slovo tvorbě stereotypně opakují (např. ČAPINA, ČEJČINA), někdy se neberou v úvahu fakta z druhé části českého jazykového území. Např. apelativum *debř* je hodnoceno jako zaniklé (str. 27), přestože se vyskytuje v moravských nářečích (Balhar, J. – Jančák, P.: *Český jazykový atlas 2*, 1997, str. 301–302). Čtenáři se tak dostává zkreslených informací o české slovní zásobě. V případě starobyklých slov by neměly scházet odkazy na staročeské slovníky.

Ukázkový svazek nabídl jednu z možností slovníkového zpracování pomístních jmen z rozsáhlého území. Je třeba ocenit úsilí, které do něho autorky vložily. Byla to práce nelehká, o to náročnější, že jde o první dílo – doma i v zahraničí – založené na tak velkém množství pomístních jmen. (Na Moravě se obdobné práce opozdily, dvěstětisícový soubor pomístních jmen z Moravy a českého Slezska byl prozatím pouze uspořádán do hesel a čeká na další zpracování; Šrámek, R. – Pleskalová, J.: *Heslář pomístních jmen Moravy a české části Slezska*, 1993, v rukopise.) Proto plně chápů snahu autorek představit rozmanitý anonimický materiál co nejvěrněji, ale zůstávám nadále přesvědčena o tom, že zpracování tak rozsáhlého materiálu se bez jisté míry lexikografického zobecnění obejít nemůže. Jako vzor by mohla v mnohém posloužit naše základní lexikografická díla – *Slovník spisovného jazyka českého* (1–VIII, 1989²), *Staročeský slovník* (od 1968 vychází postupně v sešitech) a *Slovník středověké latiny v českých zemích* (od 1977 vychází postupně v sešitech).

Jana Pleskalová

